

Ящук Т. А.
викладач кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Система вищої освіти стає пріоритетною сферою соціально-економічної політики будь-якої держави, відображаючи рівень стану і розвитку суспільства. Вища освіта має високий статус, його зростаюча роль у вирішенні соціально-економічних, науково-технологічних, соціально-культурних і духовно-моральних проблем полягає в збереженні національних особливостей і традицій, а також в прогресуючому впливі на розвиток продуктивних сил суспільства.

Зростаючий масштаб діяльності в системі вищої освіти і інші макроекономічні явища сучасності перетворили вузи в великі суб'єкти ринку, що акумулюють значні фінансові потоки, вимагають грамотної стратегії на ринку освітніх послуг, оптимальної фінансової політики і актуального менеджменту для здійснення власної діяльності. Фінансовий механізм вузів побудований на багатоканальній системі фінансування. У цих умовах важливе значення має не тільки достатність фінансових ресурсів, а й оптимальне поєднання різних джерел фінансування, їх вплив як на розвиток вузу, так і на якість підготовки фахівців.

Питання дослідження сутності освітніх установ і механізму їх фінансування було висвітлено в роботах багатьох економістів: І. Аватисяна, С. Белякова, А. Заборовський, І. Королева, Н. Озерова, В. Гурова, С. Сігова, Х. Воссенштейна, Л. Клячко, Т. Боголіб, М. Ванієвой, Ю. Волинчук, І. Каленюк, О. Тимошенко, В. Федорової, С. Салига, В. Гельмана та ін.

Україна має розгалужену та потужну систему вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації в Україні різних форм власності, яка зазнала певного скорочення в результаті нещодавніх політичних подій.

Як свідчать дані таблиці 1, кількість вищих навчальних закладів в Україні має стійку тенденцію до зменшення. Зокрема, цій ситуації посприяли також відомі події останнього часу: 7 лютого 2017 року Міністерство освіти і науки України анулювало ліцензії ВНЗ на території окупованого Донбасу і в Криму. Також, варто відзначити, що майже два десятка закладів вищої освіти з 2014 по 2016 роки вже були перенесені з непідконтрольних територій. Замість них почали працювати близько 40 навчальних центрів Крим-Україна і Донбас-Україна.

Таблиця 1

Вищі навчальні заклади України

	I – IV рівнів акредитації					
	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Кількість закладів - усього, од	813	805	785	767	664	659
у тому числі за формами власності						
державною та комунальною	637	633	619	609	520	525
приватною	176	172	166	158	144	134
Кількість студентів - усього, осіб	2418111	2246363	2106174	1992882	1689226	1605270
Прийнято - усього, осіб	506486	409541	427874	428356	361110	323064
випущено - усього, осіб	636291	609033	595251	560381	484482	447418
Кількість студентів у розрахунку на 10000 населення	557	519	488	463	393	375

Джерело: розроблено автором за даними[2].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [1] фінансування вищих навчальних закладів державної форми власності здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, фінансування вищих навчальних закладів комунальної форми власності відбувається за рахунок коштів відповідних

бюджетів, а фінансове забезпечення вищих навчальних закладів приватної форми власності здійснюється їх власником.

Про динаміку видатків зведеного бюджету на фінансування освіти свідчать дані, наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Витрати на освіту в Україні у 2000 – 2016 рр.

Показники	Роки					
	2000	2005	2010	2014	2015	2016
Видатки зведеного бюджету на освіту, всього, млн. грн.	7085,5	26801,8	79826,0	100105,6	114193,5	109155,2
у тому числі на вищу	2285,5	7934,1	24998,4	28340,5	30981,8	30595,9
Частка витрат на вищу освіту у % до:						
– видатків зведеного бюджету	4,7	5,7	6,6	5,4	4,6	4,4
– ВВП	1,3	1,8	2,3	1,8	1,6	1,9

Джерело: розроблено автором за даними[2].

Аналізуючи показники фінансування вищої освіти в Україні за 2000 – 2016 рр., можна зауважити, що обсяги видатків постійно зростають з 2285,5 млн. грн. у 2000 році до 30595,9 млн. грн. у 2016 р., тобто – на 28309,5 млн. грн. Частка витрат на вищу освіту у % до видатків зведеного бюджету протягом 2000 – 2010 рр. мала тенденцію до зростання від 4,7 % до 6,6 %. Проте, починаючи з 2014 року даний показник поступово зменшувався до 4,4 % у 2016 р. Співвідношення видатків зведеного бюджету у % до ВВП постійно коливається. Так, у 2000 році частка витрат на вищу освіту становила 1,3 % від ВВП, а у 2010 р. – мала максимальне значення і дорівнювала 2,3 %. Проте, загалом, протягом останнього часу на функціонування і розвиток вітчизняної вищої освіти виділяється менше двох відсотків ВВП. На жаль, представлена динаміка свідчить про зниження частки державних витрат на освіту у валовому внутрішньому продукті, що не підтверджує пріоритетність для держави сфери освіти.

Стійкість функціонування і розвитку вищої освіти і підвищення якості підготовки висококваліфікованих фахівців безпосередньо залежить від достатнього забезпечення фінансовими ресурсами. Тому в системі управління вищою освітою важливу роль відіграє фінансовий механізм [3, с. 13].

Механізм фінансування установи вищої школи розвивається згідно із змінами, що відбуваються на макрорівні (тенденцій, моди, потреб світового і національного ринку праці, міжнародного поділу праці, ступеня розвиненості фінансово-кредитного сектора). Розвиток фінансового механізму та механізму фінансування вищої школи як єдиної цілісної макросистеми передбачає реалізацію з боку національних урядів наступних заходів:

- 1) розробка і здійснення комплексу заходів щодо підвищення якості послуг вищої освіти;
- 2) сприяння зростанню інвестиційної привабливості вищої школи;
- 3) забезпечення доступності вищої освіти;
- 4) розробка програми фінансування вищої освіти, заснована на жорсткому контролі і матеріальне стимулювання;
- 5) розробка нормативної бази, яка регламентує питання фінансування вищої школи;
- 6) встановлення і розвиток відносин з контрагентами та партнерами за кордоном [4].

В умовах посилення вимог до якості надання послуг механізм фінансування вищої школи, на нашу думку, повинен ґрунтуватися на наступних принципах:

- 1) принцип різноманіття методів фінансування (поточна кон'юнктура приховує в собі ризики різної природи, тому для їх подолання необхідна диверсифікація каналів фінансування);
- 2) принцип законності;
- 3) принцип комплексності (всі блоки фінансового механізму повинні бути пов'язані один з одним);
- 4) принцип зростаючої автономії;
- 5) принцип дотримання законів ринку;
- 6) принцип об'єктивності (забезпечення рівного доступу до різних важелів, дозвіл використання повного набору методів, захист і рівний доступ до інформаційних ресурсів для всіх учасників відносин освіти);

7) принцип державного і громадського контролю;

8) принцип збалансованості (синхронізація грошових потоків за видами, обсягами з метою забезпечення максимальної ергономічності і результативності;

9) принцип соціальної підтримки;

10) принцип захисту національних інтересів;

11) принцип інформаційної доступності (відомості про окремі елементи механізму фінансування вищої освіти, правова база повинні бути доступні необмеженому колу осіб);

12) принцип оперативності.

Дотримуючись зазначених принципів, держава буде сприяти швидкому і гармонійному розвитку системи вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/page5>.

2. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року: статистичний бюлетень [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2016/1-1_03_00_03_2016.htm.

3. Аветисян И. А. Финансирование расходов на высшее образование в российской федерации и направления его совершенствования / И. А. Аветисян// Проблемы развития территории. – 2007. – Т. 39. – № 4. – С. 12 – 27.

3. Волинчук Ю. В. Методичні підходи до дослідження та забезпечення стійкості системи фінансування ВНЗ / Ю. В. Волинчук // Облік та фінанси : зб. наук. праць ЛНТУ. – Випуск 6 (24). – Ч. 2. – Луцьк : ЛНТУ, 2009. – С. 44 – 64.

4. Люта О. Фінансування закладів вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / О. Люта, Н. Пігуль. – Режим доступу: http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/12345.Liuta_Finansuvannia_zakladiv.pdf.